

ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА о Првом и Другом српском устанку

Формирање историјске збирке о Првом и Другом српском устанку, која је данас највећим делом смештена у Музеју првог српског устанка, има своју занимљиву историју коју можемо у извесној мери пратити кроз тадашњу штампу, архиве, музејске протоколе и инвентаре — аутентичне податке, који су на срећу у лепом броју сачувани.¹⁾

Скоро истовремено са жељом за проучавањем новије српске историје, са жељом за очувањем докумената, јавља се и жеља за очувањем предмета везаних за ослободилачку борбу, предмета који су припадали истакнутим личностима у тој борби, утолико пре што се радило о личностима које су биле још у живом сећању или чак и више од тога, — које су још биле у животу. Било је још много предмета по породицама које су их чувале као реликвије и сећања на још свеже догађаје — оружја, застава, докумената, одела, предмета свакодневне употребе и томе слично. Међутим, идеја о чувању свих тих предмета под једним кровом, о чувању предмета као једне целине која би евоцирала догађаје није још била довољно формирана. Оснивањем Друштва Српске Словесности 1842 године створена је платформа за културну и научну делатност, и у оквиру тога друштва рођена је идеја о оснивању једне институције као што је Народни музеј; највећа заслуга у овоме припада Јовану Стерији Поповићу и нешто касније Јанку Шафарику.

Руковођени династичким интересима Карађорђевића, владајући кругови предузимају низ акција и на културном и научном пољу, као што је истраживање новије српске историје или прикупљање музејских предмета. Већ 1844 год. — године оснивања Народног музеја, министарство просвете шаље циркуларно писмо свим окружним начелницима у коме се налаже прикупљање старина за Народни музеј. Иницијатива је потекла од Ј. Ст.

1) Србске новине (од 1868. год. Српске Новине); преписи Државне архиве у Београду који се налазе у Народном музеју (даље ДАБ); Народни музеј: архива (даље НМА), протоколи од 1912—1915., инвентар историјске збирке (даље НМ инв.) од 1928—1945. год.; Војни музеј: инвентар историјских предмета за 1936—41. год., инвентар I за 1935 и 36. год., инвентар II за 1935 и 36. год., инвентар IV за 1946. год. (даље ВМ инв.) и књига поклона; инвентар Етнографског музеја, (даље ЕМ инв.) и инвентар Музеја у Крагујевцу (даље КМ инв.).

Поповића.²⁾ Додуше, овај првобитни музеј није имао неких одређених концепција о своме раду и задацима, већ се углавном оријентисао на само прикупљање разнородног материјала. На почетку предност је давана нумизматичкој збирци, да би се нешто касније све већа пажња посвећивала историјским предметима. Како музеј није имао својих просторија, то су сакупљени предмети чувани по фиокама и орманима канцеларија Министарства просвете, што није необично, ако се узме у обзир да је музеј добио свога службеника — чувара тек 1853 год., који је истовремено био и библиотекар. Постављањем Јанка Шафарика за чувара Народног музеја 1861 год. музеј добија одређене смернице и постаје заиста музеј, иако не још за ширу публику. Да је личност Шафарика била предодређена за ову дужност видимо из његовог плана о проучавању и писању новије српске историје, написаном још 1847 год., а на захтев владајућих. Осим њега планове су израдили и Аврам Петронијевић, Сима Милутиновић, Исидор Стојановић, Сергије Николић, међутим, једино Шафарик наглашава потребу сакупљања историјских предмета за Народни музеј, јер су они „сокровиште народне историје.“³⁾ Ово повезивање проучавања историје и музеолошког приказивања историје обележава Шафарика као човека који и музеолошки мисли. Потребно је нагласити да је Шафариков рад на обради музејског материјала, специјално нумизматичких збирки, отпочео много пре него што је постављен за чувара Нар. музеја и да је резултате свога рада објављивао у Гласнику Друштва Српске Словесности (у више бројева). Осим тога занимљив је и његов извештај Министарству просвете по обављеном путовању 1846 год. са Исидором Стојановићем у циљу прикупљања података и грађе за изучавање историје, у коме је поднео и описе са скицама шанаца из Првог српског устанка.^{3а)} Добијањем двеју просторија у Капетан Мишином здању 1863 год., музеј отпочиње са систематскијим радом.

С обзиром да је историјска збирка сакупљана и углавном сакупљена у Народном музеју, било је потребно да се у неколико речи осврнемо на данашње услове рада музеја.

Једна од првих вести о поклону историјског предмета музеју из године 1844 налази се у „Србским новинама“ од 9 августа: „Неки народолубац сачувао је један бивши код њега од 1813 године на аманету барјак, кога је као барјактар, носио Гавро Стефановић, уз рат блаженопочившег Господара Карађорђа, под командом Луке Лазаревића воевавши. Исти овај народолубац речени је барјак не давно овамо у Београд донео и Његовој Књажевској светлости даровао, а његова Књажевска Светлост благоволила га је поклонити Музеуму Србском.“⁴⁾ Овај поклон као да је био предходница читавом низу поклона који су пристизали Народном музеју током целог XIX века, а нарочито од 50-тих па до 70-тих година, јер у почетку је било далеко више поклона, док се касније збирка попуњавала углавном путем

2) Ст. Станојевић, Нар. Енциклопедија, II, 900—901; Б. Дробњаковић, „Од минералашке збирке у конаку кнеза Милоша у Крагујевцу до савремених музеја у Београду“, Музеји, 2, Београд, 1945, 41—51.

3) Ј. Шафарик, Предложеније о начину како би Србљи могли добити своју историју, Гласник ДСС, II, 1849, 195.

3а) Јанко Шафарик, Опис Шанчева на Мишару, Равњу, Лозници и Крупњу, у књизи Грађе за историју Првог српског устанка, у редакцији Р. Перовића, Бгд. 1954., 306—309.

4) Ово је вероватно заставе Луке Лазаревића о којој је писао М. Вукићевић у чланку: Заставе, Прилог Ратнику за 1914 год. Бгд. 1913, 73; — није сачувана.

откупа, као што је то већ запажено.⁵⁾ Ипак, примећујемо да су се људи прилично дуго нерадо растајали од успомена те врсте и да су тек постепено схватали улогу музеја, осигуравајући својим претцима место у њему поклањањем њихових предмета. Стога и срећемо додатке о историјским предметима од 1844 год. — када је основан Народни музеј — у релативно дугим временским размацима, да би се исти све више и више скраћивали, упоредо са порастом значаја музеја или боље речено са схватањем улоге једне такве институције.

Приближавала се педесетогодишњица почетка Првог српског устанка и није ништа необично што се у то време појачава интересовање за историјске личности, с обзиром да је владајући кнез Александар Карађорђевић — син Карађорђа. Реномирани портериста Урош Кнежевић прима се израде читаве галерије устаничких старешина а по налогу самога кнеза, чему се даје велики публицитет у тадашњој штампи.⁶⁾ Ово је био посао који пратио кроз неколико година, а који је јединствен по значају, јер даје изванредан број аутентичних ликова устаника. Кроз једну другу вест у „Србским Новинама“ од 27 јуна 1857 године јасно нам је да је код људи постојало осећање да је старине потребно негде сачувати и стога читамо: „Две народне драгоцености, које су по страдању Србије у 1813 години на страни склоњене и сачуване биле код људи, који су ји знали уважавати достојно, повраћене су у своју постојбину. Те драгоцености наше су сабља славног Србског Војда Карађорђа и барјак његов са надписом 1804 године. . .“ У даљем тексту се говори о дародавцима, једном, чије се име не помиње и браћи Куртовић из Шапца чије се писмо цитира. Писмо је занимљиво јер показује однос према историји и историјским личностима. С обзиром да су ови предмети поклоњени самоме кнезу, видимо да се предмети значајних људи још увек везују за њихово потомство, те се сматра да им је и место код њих. Потребан је био изванредан пут, извесне припреме, како би се интересовање људи усмерило ка музеју; да би се схватило да је историјски музеј право место где ће се сачувати сећања на догађаје и личности. И ове године иницијатива за проучавање новије српске историје долази „одозго“. Поновни распис упућен окружним начелницима сведочи о томе.⁷⁾ Те исте године музеј добија седам застава, предмете од заиста неочењиве вредности за историјску збирку једнога музеја. С обзиром да нису све очуване, а да се у овоме акту налазе и подаци досада непознати, цитираћемо га већим делом. Наиме, Министарство финансија се обратило Министарству просвете у вези застава које су се од пре неког времена код њих налазиле, а које су старине, те им је место у Народном музеју а не код њих. После овог уводног дела акта следи следећи опис застава: „... 1. Барјак црвено зелени, боје већ избелјене, на једној страни Св. Ђорђе с грбом, крстом и 4 оцила, и надписом „Вем твоја дела и труди, и за имја мое трудил-

5) М. Коларић, У потрази за изгубљеним реликвијама, Зборник музеја Првог срп. уст., II, 1960., 153—156.

6) П. Васић, Историјски портрети Уроша Кнежевића, Зборник музеја Првог срп. уст. II, 1960, 33—42; у овоме музеју изложени су портрети: Алексе Ненадовића (инв. бр. 701), Јанићија Ђурића (инв. бр. 698), Јелене—жене Карађорђе (инв. бр. 1015), Хајдук Вељка Петровића (инв. бр. 444), Петар Јокић (инв. бр. 146), Чолак—Анте Симеоновића (инв. бр. 695), Цинцар Јанка (инв. бр. 144), Младена Миловановића (инв. бр. 469), Благоја Жабарца (инв. бр. 1102), Доситеја Обрадовића (инв. бр. 990), Јакова Ненадовића (инв. бр. 445), Поп Луке Лазаревића (инв. бр. 550), портрети су власништво Народног музеја.

7) Српске Новине бр. 14, 1857 год.

сја јеси.“ Ап. З. па после „Сим барјаку бист ктитор Г. Ђуша Вуличевић.“ Испод овог „Од Смедеревске нахије 1804“ Па после „Писал Николаи Апостоловић Икон.“ На другој страни Арх. Михаил.

II. Барјак четвороугаони; на једној страни грб: Крст с 4 оцила; на другој: Свињска глава са стрелом, над овима: отворена круна с руком и сабљом; а над тим затворена круна велика. Около грба војнички знаци. Испод грба надпис: „За веру и отечество.“ Тако и друга страна.

III. Барјак као и II.

IV. Барјак свилен; две поле зелене, у среди пепељаве боје; на среди пепељаве боје: Крст од ширита златног; на десној страни руком писано: Петар Ђорђевић, Војвода Ражањски. Поклонио Господар Вељко.

V. Мали барјак; две поле црвене, у среди бела пола с црвеним Крстом над њим отворена шака и под њим гола сабља.

VI. Барјак са измешаним бојама: белом, црвеном, плавом: отвореном и угаситом; на једној страни полумесец и мала звезда; а на другој само велика звезда.

VII. Барјак велики, са две поле са стране, а у среди бела пола; на једној страни на среди Крст и над крстом рука са сабљом; на левој поли пун месец; с друге стране пун месец.

Барјаци под I и IV имају свилене а VII вунене ресе. Попечитељству је финансија жао, што нема акта какови о тим барјацима, из који би се знало, кад су употребљавани и како су овамо предани; па да о том и хваљено Попечитељство извести. Ако се с временом гди нађе како је сви VII барјака примио, изволиће хваљено Попечитељство, ово Попечитељство извесити.“⁸⁾ Акт је упућен 26 јула 1857 год. а већ 31 јула 1857 год. Јанко Шафарик извештава да је „речене барјаке примио и у Музеуму сместио“.

Касније је у неколико махова писано о заставама.⁹⁾ У тим чланцима обухваћене су и неке од ових застава, међутим остала је све до данас незапажена једна веома важна чињеница — као сликар застава — у овом случају заставе Ђуше Вуличевића, јавља се још једно име за које се тек слутило да би се могло узети у обзир код решавања питања ауторства — име Николе Апостоловића.¹⁰⁾ Свакако је натпис са заставе Ђуше Вуличевића делимично био истрвен већ у време испитивања М. Вукичевића; овде мислимо на део који се односи на сликара: „Писал Николаи Апостолович Икон.“ (што значи иконописац), те је тако ова врло важна чињеница остала досада непозната. Наведени податак има двоструку вредност: с једне стране поред досада познатог сликара застава Стевана Гавриловића,¹¹⁾ сазнајемо да се и Никола Апостоловић бавио сликањем застава; с друге стране дознајемо о једном виду делатности овога иначе мало познатог сликара. Потребно је још нагласити да је на застави била написана година 1804, што је такође било истовремено у време Вукићевићевог испитивања. Како је ова застава нестала, то је датирање заставе извршено на основу датума погибије Ђуше Вуличевића, односно за најкасније време настанка узет је почетак 1805 године, али са напоменом да је вероватније, да је настала у 1804

8) ДАБ, Мин. просв. ф V, р-19, 1857 год.

9) М. Вукићевић, н. д., 67—77; Ђ. Петровић, Заставе Карађорђевог доба, Весник Војног Музеја ЈНА I, Бгд. 1945, 140—156; М. Коларић, О пореклу и ауторима неких застава из Карађорђевог доба, Зборник музеја I срп. уст. II, Бгд. 1960, 65—68.

10) М. Коларић, н. д., 67.

11) Исто, 65—68.

години.¹²⁾ Проналаском цитираног акта у коме се наводи и део текста са тачном годином сликања заставе, потврђена је претпоставка да је застава настала 1804 године.

Истраживањем података даљих година, поклони су све чешћи. Делом по саветовању власти а делом већ и из личног уверења, људи се појављују све чешће као дародавци Народног музеја. Сасвим је разумљиво да владалачке куће у овоме предњаче из посебних разлога. Ради учвршћивања свога положаја, чланови династија се служе и мало необичним средством за неку врсту, рекли бисмо, пропаганде — давањем поклона Народном музеју! На овај начин истицане су заслуге предака владајућих. Понекад се, међутим, дешавало и супротно — свргнути Карађорђевићи се јављају као дародавци у време владавине Обреновићевих и обратно, како би се побуђивале симпатије у народу за дотичну породицу. У овоме смислу је постојала извесна толеранција обеју династија, нарочито код првих владалаца, те тако династичка загриженост још није осудила за време Обреновића све што је Карађорђево, а за време Карађорђевића све што је Милошево, Јевремово или Јованово.

Одмах по смрти Кнеза Милоша, већ 1861 год. Књегиња Јулија дарује бисту од гипса Кнеза Милоша¹³⁾; затим 1864 год. Вида, удовица Вула Глигоријевића, бившег саветника, један пар ледењака — пиштоља, које је Вуле Глигоријевић задобио у битци код Пожаревца 1815 године.¹⁴⁾ На крају овог истог чланка читамо поновни апел: „...на чему се овиме јавно благодари и уједно моле сва господа, који имају ма какве старине да ји изволе Нар. музеју или на дар или за пристојну награду новчану уступити“.

1865 године Народни музеј добија од Ане Обреновић нож Јована Обреновића који је добио у битци на Дубљу од Ибрахим-бега, сина ухваћеног паше.¹⁵⁾ Ова година је и година новог јубилеја — педесетогодишњице устанка у Такову и стога је музеј добио једну златну, једну сребрну и једну бакарну медаљу, ковану за спомен устанка Кнеза Милоша и раздавану приликом народне светковине.¹⁶⁾ 1865 године музеј добија и понуду за откуп слике „Смрт Танаска Рајића“ рад сликара Р. Пухте. Пошто овим актом добијамо нове податке у односу на досада непознатог сликара Р. Пухту, цитираћемо га делимично: „...Милош Јорговић, живећи сад овде, подноси на откуп за Народни музеј, слику из нове Србске Историје „Смрт српског јунака Рајића код топа у шанцу на Морави под Љубећем, близу Чачка“ коју је олајним бојама малао академички живописац Пухта из Минхена, кад се пре неколико година овде у Београду бавио; и иште за њу 12 дуката цесарски...“¹⁷⁾ Чињеница да је сликар Р. Пухта извесно време провео у Београду, сасвим објашњава како је дошао до литографије Анастаса Јовановића, која му је послужила као узор за композицију „Смрт Танаска Рајића“, као и откуда то да он као странац наслика тему из наше новије србске историје. Уједно је ово била и прва понуда једног историјског предмета, додуше уметничке слике са историјском садржином, на откуп музеју.

12) Ђ. Петровић, н. д., 144.

13) Срб. Нов. бр. 47 од 8 апр. 1861 год.; није у овом музеју.

14) Исто бр. 91 од 4. авг. 1864 год.; Музеј I срп. уст (даље МСУ) инв. I бр. 104.

15) ДАБ, Мин. просв. ф VIII, р-1780, 1865 год.; није у овом музеју.

16) Срб. Нов. бр. 58 од 29 маја 1865 год.; није у овом музеју.

17) ДАБ Мин. просв. ф VIII, р-1780, 1865 год.; НМ инв. бр. 11925 — изложен у овом музеју.

У чланку о поклонима музеју у „Србским Новинама“ од 1866 год. налазимо податке који се односе на радове Уроша Кнежевића. Љубомир П. Ненадовић поклонио је Сliku свога деде Алексе Ненадовића и слику свога стрица Симе А. Ненадовића „олајним бојама малане и у позлаћеним окви-рима...“¹⁸⁾ Из овога истога чланка у коме се наводи и већ поменути нож Јована Обреновића, сазнајемо нешто мало и о раду тадашњег кустоса — како се то онда звало „чувара“. Наиме, у међувремену од приспећа пред-мета у музеј, па до објаве овога чланка, историјат је допуњен следећим подацима: „...нож белокорац, у сребрним врло вешто рађен ножницама, златом исписан и срмом и мерцанима искићен; који је рађен у Ужице 1810. год...“¹⁹⁾ Даљим истраживањем или открићем натписа са ножа (често се овакви натписи веома тешко уочавају), чувар је сазнао за место где је нож израђен, као и годину израде.

У 1867 години музеј добија неколико понуда историјских предмета, за које се тражи новчана награда или накнада. Учитељ Драгутин Јовановић се обраћа писмом министру просвете у вези овакве понуде: „...за време мога путовања, нашао сам приложеноу заставу у неког Мијаила Каре, житеља Варваринског, који ми је на моју молбу уступио ту заставу, да ју Народном музеју предам на чување. Ову заставу је носио у кнез Јевтиној војсци јунак Стеван Кара у битки на Варварину, Делиграду и на Бањи где је и погинуо...“²⁰⁾ У даљем тексту учитељ моли да се власник заставе извести да је застава предата музеју и да му се пошаље одговарајућа на-града. Осим овога, занимљиво је колико је историјских полатака о целој породици изнео учитељ Јовановић, који нас овде не занимају посебно, али свакако за проучавање историје нису без значаја.

Из исте године је и акт Јанка Шафарика, којим се обраћа министру прос-вете да одобри куповину копчи за појас од сребра, украшених финим бисером, које су припадале жени дахије Фочића. На откуп их је понудила удовица проте Матеје Неналовића. По казивању удовице, копче је сам Карађорђе поклонио проти Матеји, а задобио их је приликом освајања Београда, са још неким другим предметима истога дахије.²¹⁾ И најзад Вар-вара, удовица Манојла Јокића, подноси на откуп Нар. музеј једну сабљу и велики нож, које је у време ослободилачког рата носио и употребљавао Петар Јокић — Карађорђевог буљубаша. На ножу је био надпис да је 1810 године израђен у Београду.²²⁾ Пада у очи да су ово пове понуде за откуп историјских предмета од самих породица — удовица или потомака лич-ности из Првог устанка. Свакако да је и материјална незбринутост ути-цала, те се чланови породица устаника на овакав начин растају од својих породичних реликвија. И ово би био један од видова сагледања веома погоршаних односа и династичких борби, које су свакако утицале и на услове живота потомака старешина из првог устанка, односно симпатизера Карађорђевића.

Паралелно са музејем, старине је сакупљало и Друштво Србске Слове-ности, а затим Србско Учено Друштво, које је 1869 год. донело одлуку да

18) Срб. Нов. бр. 138 од 24 нов. 1866 год.; види нап. 6.

19) Исто; није у овом музеју.

20) ДАБ, Мин. просв. ф VII, р-1591. 1867 год. Познато је да Стеван Кара није био барјактар у кнез Јевтиној војсци, већ Милета Радојковић, што ипак не значи да и он није могао носити заставу у извесним приликама. Лит.: При-чања савременика о Првом српском устанку, Бгд. 1954, 156; М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија. Бгд, 1876, 195.

21) ДАБ, Мин. просв. ф VIII, р-1700, 1867 год.; није у овом музеју.

22) Исто, ф VIII, р-1698, 1867 год.; није у овом музеју.

се исте предаду Народом музеју на чување.²³⁾ Из овога фонда музеј је стекао печат Марка Катића са натписом: „Марко Катич, војвода болгарски“ што треба да значи „белградски“ како је написано у чланку „Српских Новина“.²⁴⁾

Око 1870 године музеј је откупио Карађорђеву пушку са надписом „Георгије Петровић, лето 1810“ од београдског јорганџије Михајла Спасића за 96 динара! Пре овога, пушка је била у поседу Раје Дамјановића, чије иницијале налазимо угравиране на једној металној плочици.²⁵⁾ Интересантно је да је Народни музеј већ имао једну пушку која се водила као Карађорђева, али је кустос Никола Зега 1896 год. у погледу ове са натписом изражавао сумњу и прецртао податак да је Карађорђева. Тек 1836 год. поново се у инвентару Нар. музеја води као Карађорђева.²⁶⁾

1872 год. „Српске Новине“ међу осталим поклонима Нар. музеју, наводе поклон Марка Аксентијевића из Осека — Карађорђев печат са натписом „Коммендант фо Сервије“ и иницијалима Г. П. „...од туча са војничким знацима...“²⁷⁾ Већ из ових података сазнајемо за судбину извесних Карађорђевих предмета, која је уосталом задесила и заоставштине многих других устаничких старешина. Емигрирањем у Војводину, тадашњу Аустрију, устаничким вођима је била конфискована имовина наводно за исплату начињених дугова. Том приликом предмети су развучени међу трговцима, код којих су сачувани или даље препродавани, јер су махом били од уметничке или материјалне — или једне и друге — вредности. Свакако је то разлог што се касније често налазе дародавци или понуђачи историјских предмета међу трговцима и антикварима.

За период од око 10 година не налазимо податке у вези историјске збирке, што не значи да их музеј и даље није набављао. Током целог 19 века била је пракса да се преко штампе изражава захвалност дародавцима и то углавном за значајније и крупније поклоне, док се за откуп опет само значајнијих и скупљих предмета, тражила сагласност Министра просвете, који је предлог усвајао или одбијао. Отуда међу сачуваним документима или у новинама нисмо у стању да пратимо целокупан ток пристизања историјских предмета, али нам годишњи извештаји чувара музеја, било да су сачувани у концептима или оригиналима, односно у архивама Народног музеја или Министарства просвете, или било да су штампани у „Годишњацима СКА“ одкако је Академија преузела надзор над музејем (1886 године), сведоче о овоме. И тако се тек 1881 год. поново срећемо са вестима о врло значајним поклонима: „... Г. Александар Лазаревић, казначеј управе фондова, даровао Народном музеју два свилена барјака покојнога Луке Лазаревића, команданта шабачког и војводе Карађорђевог...“²⁸⁾ и у истом чланку мало даље „... Г. Милош Скерлић, фабрикант у Београду, једну пољску кавалериску сабљу, коју је добио његов дед Јевто Скерла од грофа Орурка на Варварину за услугу.“²⁹⁾

23) Срп. Нов. бр. 10 од 24 јан. 1870 год.

24) О текстуелној грешци даје објашњење С. Шаkota у: Прилог сфрагистици Првог српског устанка, Зборник муз. I срп. уст. II, 1960, 109; МСУ инв. I бр. 507.

25) НМ инв. бр. 147; МСУ инв. I бр. 570.

26) Исто.

27) Срп. Нов. бр. 58 од 16 маја 1872 год. У чланку новина стоји „Коменданство Србије“.

28) Срп. Нов. бр. 49 од 24 фебр. 1881 год.; МСУ инв. I бр. 572 и вероватно 584, пошто су обе заставе поклон од исте личности.

29) Исто; није у овом музеју.

Ове године се и Обреновићи појављују као издашни дародавци. Наиме, Кнез Милан је поклонио Народном музеју 15 комада народног свечаног одела Кнеза Милоша и „...од млетачке кадифе, свиле и чохе; све извезено масивним чистим златом...“³⁰⁾ За овим следи поклон по жељи Томаније Обреновић од 90 комада одеће, нешто оружја и посуђа млађих чланова династије.³¹⁾ О даљем попуњавању историјске збирке сачувани су следећи подаци: Илија Милосављевић-Коларац, оставио је својим тестаментом сабљу Вучићеву Народом музеју,³²⁾ међутим, музеј је ову сабљу примио тек 1888 године, преко Ђорђа Симића, судије за неспорна дела.³³⁾ Музеј је добио на поклон и штап Господара Јефрема Обреновића.³⁴⁾

1883 године међу поклонима налазе се и печат Правитељствујушћег Савета од године 1804,³⁵⁾ затим је Др. Емерих Линденмајер: „...последњом вољом својом завештао је Народном музеју 4 живописне слике од историјске важности, 1 сребрн пехар пок. Кнеза Милоша, и изванредан број старих новаца...“³⁶⁾ Које су то слике од историјске важности, нажалост, за сада нисмо могли утврдити.

Да се није увек радило само о поклонима и понудама, већ да је и сам чувар Народног музеја често преузимао иницијативу код прикупљања старина, најбоље показује акт чувара упућен министарству просвете; „...Дознао сам да се у Г. Епископа нишког налази једна застава од белог платна са прешивеним на њој крстом, изнад којег има звезда и месец. Застава та, као што ми је казивато има историјске вредности и била би леп предмет за наш Народни музеј...“³⁷⁾ Из одговора министарства просвете Нар. музеју од 24. II. 1884 год. сазнајемо да је застава и набављена за музеј. У којој мери је већ било развијено осећање да је старине потребно по сваку цену сачувати најбоље показује пример кад је приликом раскопавања једне гробнице случајем откопан и део суседне, која је према споменику била Николе Тодоровића и у којој је „...нађена на лобањи скелета овога последњег, раширена једна свилена марама а на њој одштампан поздрав о присаједињењу 6 округа Кнежевине Србији 1833-ће године. Управа вар. Београда предаје ову нађену мараму управи Нар. музеума, да је као старину храни, ако то за нужно нађе...“³⁸⁾ 1885 год. откупљен је јатаган Хајдук Вељка од једног Вељковог рођака, заједно са сребрном кутијом за писма.³⁹⁾ Печат митрополита Мелентија из 1831 год. поклања музеју 1885 године митрополит Теодосије.⁴⁰⁾ Те исте године „Српске Новине“ доносе вести о новим поклонима: Марко Стојићевић поклонио је панцир Милоша Поцерца.⁴¹⁾ Из чланка се види да је Марко Стојићевић из Горње Врањске у шабач. округу. Затим је генерал Тихомиљ Николић са супругом Ермином, која је била ћерка Јована Обреновића, поклонио музеју велики

30) Срп. Нов. бр. 66 од 24 марта 1881 год.; велики број предмета у овом музеју.

31) Исто, бр. 160 од 23 јуна 1881 год.; као под нап. 30.

32) НМА I, бр. 57 од 29 апр. 1882 год.; Срп. Нов. бр. 119 од 9 јуна 1882 год.; није у овом музеју.

33) Срп. Нов. бр. 119 од 9 јуна 1888 год.

34) Исто, бр. 216 од 1 окт. 1882 год.; није у овом музеју.

35) Исто, бр. 27 од 5 фебр. 1883 год.; није у овом музеју.

36) НМА, II, бр. 176 од 31 окт. 1883 год.; МСУ инв. I бр. 170. — пехар.

37) НМА, II, бр. 187 од 25 нов. 1883 год.; није у овом музеју.

38) НМА, II, бр. 223 од 29 јуна 1884 год.; није у овом музеју.

39) НМ инв. бр. 1015; МСУ инв. I бр. 593 — сачуван само јатаган.

40) НМ инв. бр. 616; МСУ инв. I бр. 514.

41) Срп. Нов. бр. 191 од 31 авг. 1885 год.; у Нар. музеју се водио под бројем 1211; 1935 године је уступљен Војном музеју ЈНА; није у овом музеју.

портрет Јована Обреновића рађен у уљу. „...Лик је од године 1839 а радио га је сликар Урош Кнежевић...“ — каже се у тексту чланка.⁴²⁾

Већ почетком 1886 године, музеј је набавио следеће предмете: пушку кремењачу са натписом „1807 Јован Степановић“ купљену од ствари Луњевице за 60 динара;⁴³⁾ Карађорђево калемдан — поклон антиквара Ђуре Ђурића.⁴⁴⁾

Међу поклонима Нар. музеју 1887 године, „Српске Новине“ наводе: „Печат магистрата Грочанског“, нађен у кући покојнога Животе Палалијића, синовца Стевана Палалије, кнеза из Бегаљице — поклонио суд општине бегаљичке; затим бињиш, свилену антерију, један силав, кубурлуке и пиштољ Томе Вучића Перишића које је поклонио Јоца Пачић, трговац из Београда.⁴⁵⁾ Предмети Вучићеви нису сачувани. Откупом су набављене Карађорђево фешеклије и то од златара Ст. Јефтовића за 123 динара,⁴⁶⁾ и сребрне фишеклије, такође Карађорђево, од Станка Станојевића за 54 динара.⁴⁷⁾

1888 год. „Српске Новине“ месеца јануара доносе извештај о поклонима Народном музеју у току 1887 год. и између осталог: ... Од Жичке конзисторије, а преко Министарства просвете, заставу Мутапову која се чувала у манастиру Вујну... Од Ј. Филиповића печат Младена Миловановића, ...⁴⁸⁾ О набавци заставе Лазара Мутапа постоји и један акт министарства просвете којим се застава упућује музеју на чување.⁴⁹⁾ За даље попуњавање историјске збирке у 1888 години, постоје следећи подаци: октобра је откупљена Карађорђева кадионица од антиквара Ђуре Ђурића, са још неким предметима;⁵⁰⁾ музеју су поклонили: „...Г. М. Браловић начелник, преко Милана Ђ. Милићевића, капу војводе Јанка Катића из Рогаче... Госпођа Ђуја Њ. Јуришићка, поклонила је музеју советнички мач Станка Јуришића из Црне Баре...“⁵¹⁾ Идуће 1889 год. Станија Ресавца, удовица Милосава Здравковића Ресавца, поклонила је марта месеца бунду М. Ресавца.⁵²⁾

Најважнији експонати данашњег Музеја првог српског устанка су свакако предмети из Карађорђевог заоставштине, које је Народни музеј добио 1893 године по жељи Карађорђевих потомака а посредством професора Јакова Ненадовића. О овоме поклону има података и у „Српским Новинама“ од 12. I 1894. г. бр. 8 и у извештају о раду музеја, који је чувар Нар. музеја поднео Министарству просвете 17 маја 1894 год.: „...Знатан је поклон учињен Народном музеју Карађорђевим оделом и сликама које су се све ствари пређе чувале у Матици Српској у Новом Саду. Оружје је ово: дуга пушка, два пиштоља, сабља. мач, анџар, две фишеклије и ножик.“

42) Срп. Нов. бр. 268 од 5 дец. 1885 год.; налази се у Нар. музеју инв. бр. 1225.

43) НМ инв. бр. 904; МСУ инв. I бр. 258.

44) НМ инв. бр. 168; МСУ инв. I бр. 559.

45) Срп. Нов. бр. 14 од 20 јан. 1887 год.; МСУ инв. I бр. 519.

46) НМ инв. бр. 171 и 172; МСУ инв. I бр. 531 — друга није сачувана.

47) НМ инв. бр. 173; МСУ инв. I бр. 565.

48) Срп. Нов. бр. 14 од 20 јан. 1888 год.; застава није у овом музеју; печат — МСУ инв. I бр. 147.

49) НМА бр. 328 од 1887 год.

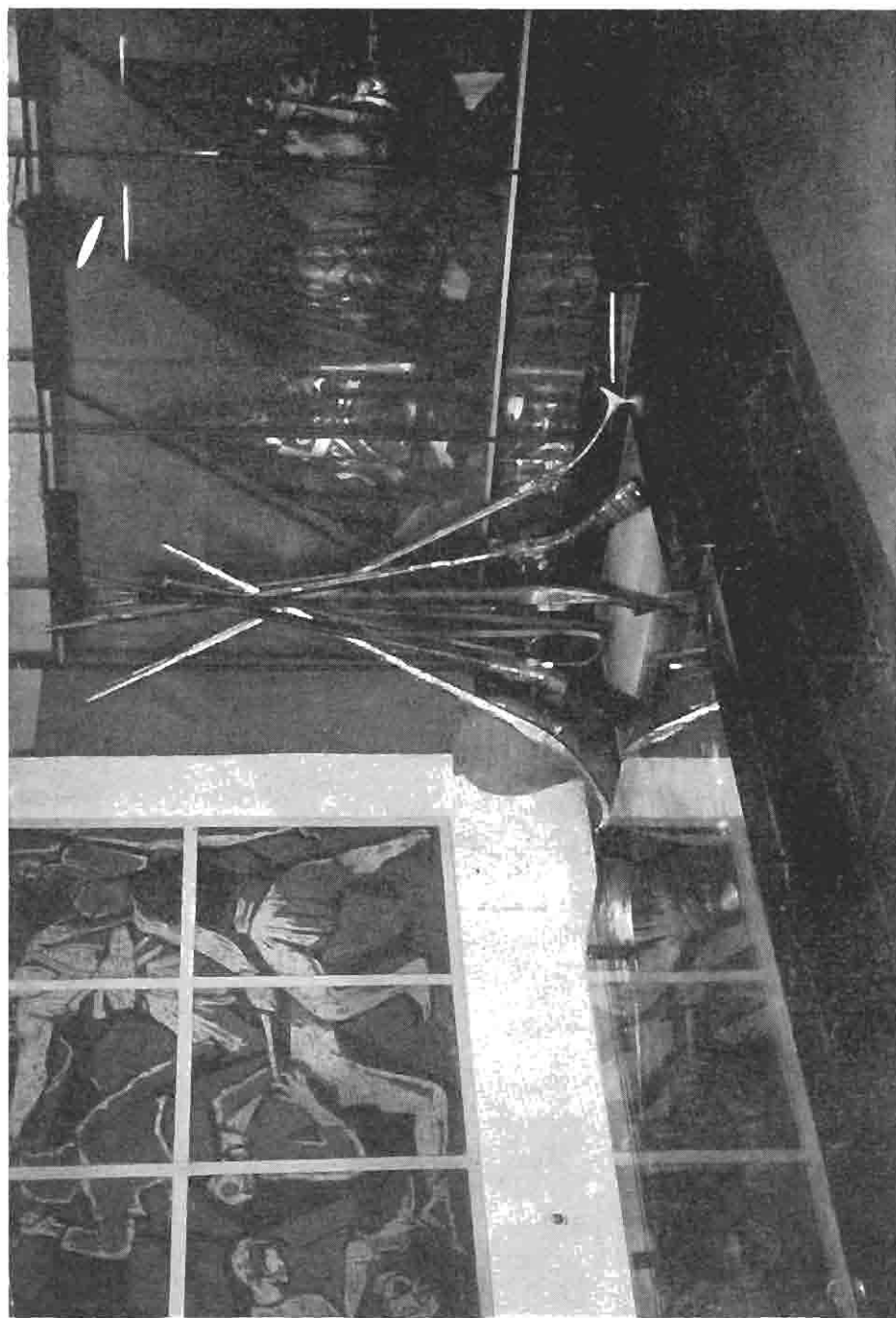
50) НМ инв. бр. 155; сачувана само кадионица — МСУ инв. I бр. 576.

51) Срп. Нов. бр. 32 од 11 фебр. 1889 год.; НМА бр. 2 од 1889 год.; НМ инв. бр. 5 — капа која се води као Кнеза Милоша или Јанка Катића; МСУ инв. I бр. 350, мач — МСУ инв. I бр. 351.

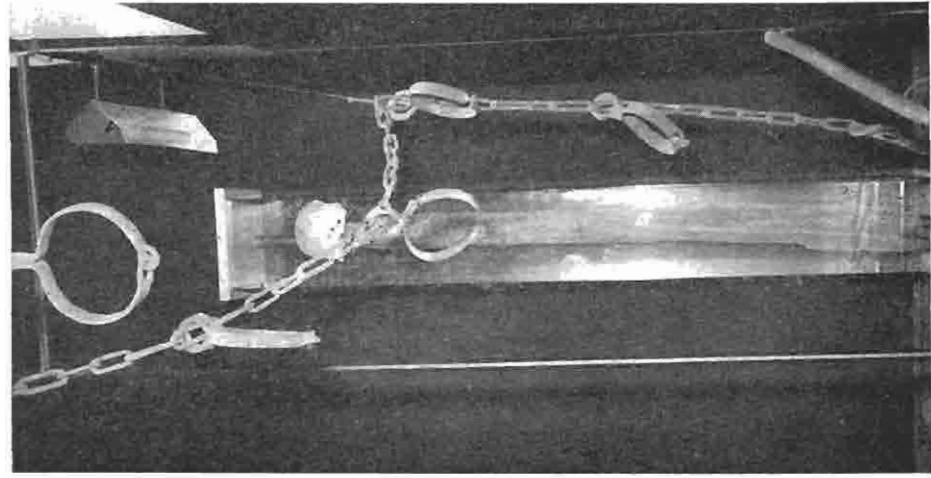
52) НМ инв. бр. 28; МСУ инв. I бр. 279.

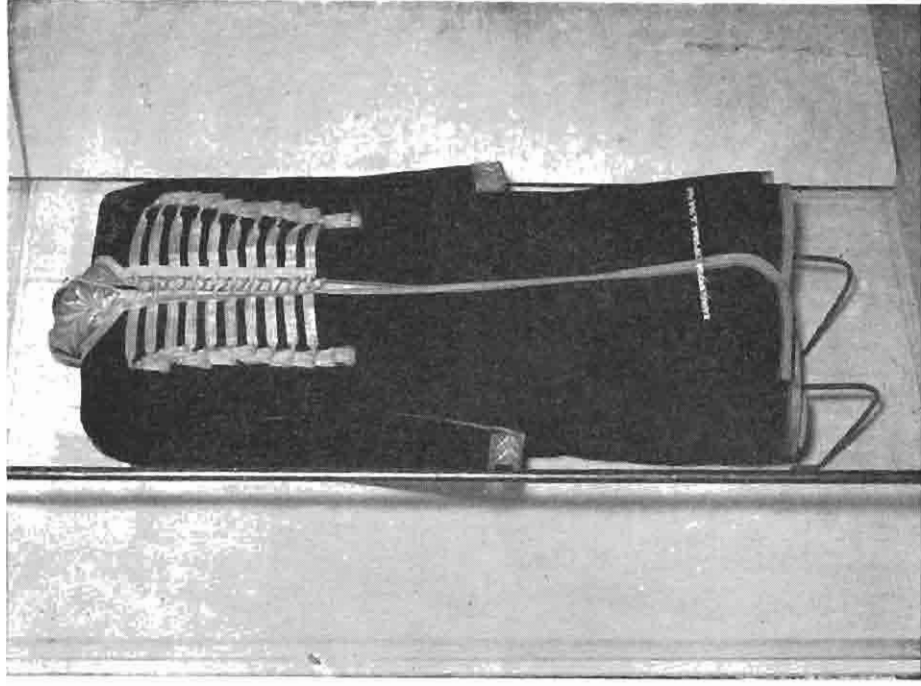
Сл. 1. — Интеријер музеја са топом изливеним у Београду 1812 год.

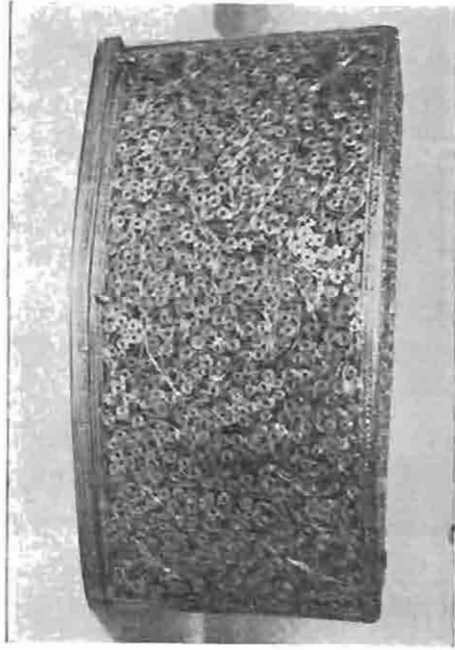
Сл. 2 — Интеријер музеја са усталничким заставама и пушкама

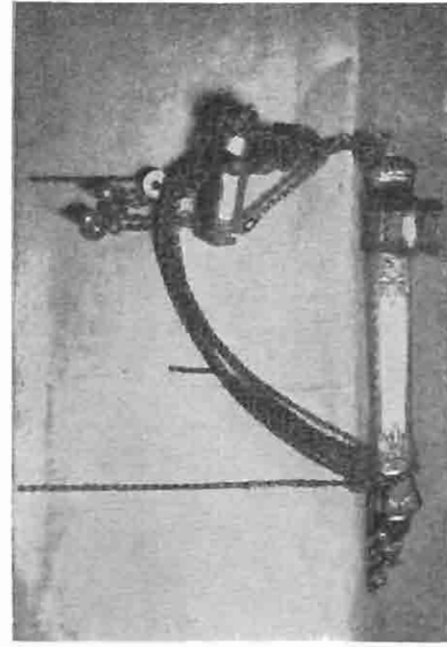
Сл. 3. — Окови за робље и колац са лобањом.

Сл. 4. — Свечана долама Кириборђена

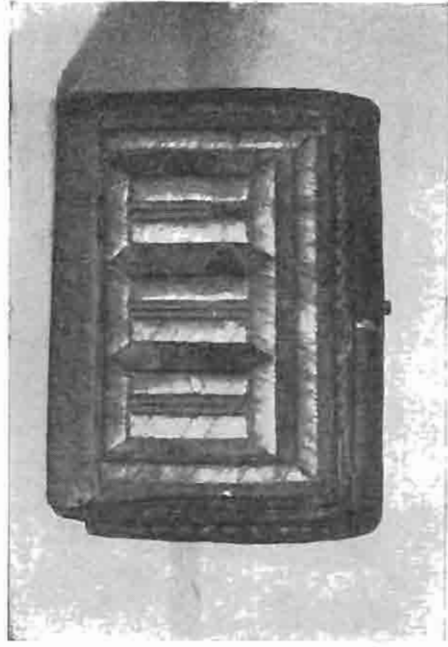
Сл. 5. — Караборђева фишеклија

Сл. 7. — Караборђе калемдан — прибор за писање

Сл. 6. — Караборђева потпрашница

Сл. 8. — Фишеклија Јанка Катина

Одело је: златом вежено Карађорђево џубе и антерија и јелек жене Карађорђево такође златом везено. Ликови њихови су: један Карађорђев и други његове жене, а трећи претставља смрт Карађорђеву. Уз ове ствари добио је музеј и Карађорђев сребрни мали ибрик и сребрну кашику нож и виљушку и најзад ковчег један са сребрним разним асталским посуђем. . .⁵³⁾ Већим делом ови су предмети сачувани и изложени у Музеју првог српског устанка.

Било је случајева када Народни музеј и поред највећег ангажовања није био у могућности да откупи понуђене предмете, јер није располагао довољним материјалним средствима. У таквим приликама чувар се обраћао министру просвете за помоћ: „... Софија Илић. . . поднела је дана 27. јан. о. г. Народном музеју на продају, златан крст један архимандридски за који вели да је припада некад познатом првом српском митрополиту Мелентију, и који је исти митрополит још као архимандрит у боју на Љубићу, из признања о врат обесио деди госпође Софије, првом српском војеном проти Јовану Стефановићу. . .⁵⁴⁾ Да би постигао жељени циљ, чувар Народног музеја је овакве молбе обично добро образлагао и на неки начин документовао, тако да је у њима детаљно изнет историјат предмета, као што смо горе видели. Исте 1895 године, Нар. музеју нуди суд општине шабачке један портрет Јелене: „... жене Карађорђа Петровића-Црног, која је нађена приликом једне продаје покретности, па ако је музеј вољан имати ову слику нека изволи јавити и суд ће послати.“⁵⁵⁾ Следеће 1896 год. на тражење података о портрету суд јавља само толико да је рађен по смрти Карађорђевој.⁵⁶⁾ 1896 год. откупљен је од Ј. Шашића Карађорђев калемдан за 152 дин. а две године касније још један калемдан од истога власника за 158 дин.⁵⁷⁾ 1896 год. музеј је добио и један печат Кнеза Милоша на поклон, са иницијалима МОНК.⁵⁸⁾

1897 године из извештаја чувара Народног музеја следе подаци о новим аквизицијама: „... Међу петорим купљеним пиштољима који су исто тако разни по облику и по изради налазе се и два сребром окована пиштоља војводе Луке Лазаревића. Уз њих је купљена и сребрна паласка његова. . .⁵⁹⁾ Исте те године музеј долази до предмета Милосава Ресавца и то на мало неуобичајен начин: „... Према наређењу старатељског судије Ђупријског првостепеног Суда. . . одузео сам ствари — одело и оружје нађено код фамилије поч. Милосава Ресавца и жене му Станије. . .⁶⁰⁾ Према приложеном списку музеј је том приликом добио: 1. Једну сабљу

53) НМА бр. 25 од 17 маја 1894 год.; пушка је можда МСУ инв. I бр. 254 (уколико то није пушка која се помиње да је била у музеју пре него што је набављена пушка са натписом — дакле пре 1870 год.) долама — МСУ инв. I бр. 569; фистан — МСУ инв. I бр. 577; посуђе — МСУ инв. I бр. 525—529, 533—537, 545—549, 553—558, 574—576; слике: „Смрт Карађорђа“ — НМ инв. бр. 908, портрет Јелене — НМ инв. бр. 1015, Карађорђе — рад Уроша Кнежевића НМ инв. бр. 548 — Прве две су изложене у овоме музеју, трећа је враћена и замењена портретом Карађорђа — вероватно рад Боровиковског. Све су власништво Нар. музеја.

54) НМА бр. 8 до 1895 год.; није у овом музеју.

55) НМА бр. 8 од 4 дец. 1895 год.

56) Исто, бр. 39 1896 год.; вероватно у Нар. музеју инв. бр. 1045.

57) НМ инв. бр. 167 и бр. 170; МСУ инв. I бр. 538 и бр. 561.

58) Годишњак СКА, X, 1896 год., 181; МСУ инв. I бр. 508.

59) НМА бр. 16 од 15 фебр. 1896 год.; МСУ инв. I бр. 102 — један пиштољ је предат Војном музеју.

60) НМА бр. 41 од 20 апр. 1897 год.; МСУ инв. I бр. 582 — мундир, бр. 124 — ешарпа, бр. 130 — гајтан са кићанкама, бр. 271 — чакшире. Остали предмети нису у овом музеју.

турску са кајасима веженим срмом на кадифи. 2. Једну ешарпу са две кићанке. 3. Један мундир од плаве чоје са позлаћеном јаком и рукавима. 4. Једне панталоне са позлаћеним лампазима. 5. Једну службену кагу од црне чоје са црвеним чојаним помпом. 6. Једну антерију (кукулета) од кафебраон чоје извезене срмом и 7. Један барјак на мотци који је увијен у платно црвеносто. С обзиром на раније податке о поклону удовице М. Ресавца још 1889 год. изгледа да потомци нису били истих схватања и да из неких, нажалост, непознатих разлога нису били вољни да заоставштину М. Ресавца уступе музеју, чим се начелство послужило принудним одузимањем. Додуше овоме је следила стручна експертиза и накнада у висини процене. 1897 године је Народни музеј набавио и цубе Томе Вучића Перишића, које сада власништво Ентографског музеја, а изложено у овом музеју.⁶¹⁾

И у току 1898 године Народни музеј увећава своју историјску збирку предметима од велике историјске и уметничке вредности и то поклонима: од Кате Штитарчевице, из Шапца, добио је сабљу и два пиштоља — све у сребрним оквирима — Марка Штитарца; од Петра Николића трговца у Загребу, слику „Таковски устанак“ — оригинални рад Паје Јовановића из заоставштине Машинке Јов. Лукавчевићке а преко Цане Млал. Ненадовића, лик Јелене жене Карађорђеве. рад сликара Јована Поповића из године 1841.⁶²⁾ 1899 године музеј добија лик Милете Радојковића, рађен пре шездесет година.⁶³⁾

Следећи податак је из 1901 године и односи се на понуду збирке оружја пуковника у пензији Светозара Магдаленића. По обављеном прегледу, чувар Народнoг музеја преллаже да се збирка откупи и међу осталим оружјем наводи и пушку Мијата Митровића из године 1802 „седефом шарану“.⁶⁴⁾ Музеј је набавио ове године и зубун Хајдук Вељкове мајке.⁶⁵⁾ Занимљива је понуда учитеља Глише Шпановића у којој је, и за данашње појмове, наведено неуобичајено много података о предмету. Ради се о јатагану Филипа Вишњића, који је остао сачуван код Милеве Калвајић. Учитељ Шпановић наводи да је о истом расправљао у листу „Србобрану“ бр. 29 и 59 1901 год. као и да је у белетристичном листу „Бранково коло“ бр. 12 од 1901 год. писано о овоме предмету, са препоруком да га Народни музеј, као народну драгоценост, откупи. Као најјачи аргумент, Шпановић наводи да се о аутентичности сасвим доказало „видети књигу — Свеочи — од К. Змејановића и Б. Познаниовића 1887 г. стр. VIII.“ цитира он литературу у којој је доказана аутентичност предмета. На крају свога писма Шпановић позива управу Народнoг музеја да јатаган што скорије откупи „или да не допадне у твоје руке...“^{65а)}

1902 године Српска Краљевска Академија поклања Музеју снимак и план куће Доситеја Обрадовића.⁶⁶⁾

61) ЕМ инв. бр. 4699;

62) Срп. Нов. бр. 54 од 10 марта. 1899 год.; НМА бр. 135 од 1898 год.; исто, бр. 21 од 1899 год.; пиштољи — МСУ инв. I бр. 97, сабља није у овом музеју, „Таковски устанак“ је власништво Нар. музеја инв. бр. 1207 — изложен у овом музеју, портрет Јелене — налази се у Нар. музеју инв. бр. 1032.

63) Годишњак СКА XIII, 1899 год. 233; налази се у Нар. музеју инв. бр. 139. — рад је Уроша Кнежевића.

64) НМА бр. 62 од 23 марта 1901 год.; исто бр. 106 од 3 маја 1901 год.; МСУ инв. I бр. 598 — на лушци је турска година 1805/6.

65) ЕМ инв. бр. 444 — изложен је у овом музеју — власништво Етн. муз.

65а) НМА бр. 63 од 26 марта 1901 год.; није у овом музеју.

66) Срп. Нов. бр. 129 од 15 јуна 1902 год.; није у овом музеју.

1903 год. земунска срп. прав. цркв. и школс. општина поклања музеју једну црквену књигу са записима и цртежима Хаџи-Рувима из 1788 год.;⁶⁷⁾ министарство унутрашњих дела прстен са натписом „М. О. К. срб. 1839“ који је нађен у гробници Кнеза Милана М. Обреновића II за који су погрешно претпостављали да је припадао Кнезу Михајлу Обреновићу, но како је Михајло тек марта 1840 год. постао кнез, прстен је могао припадати Кнезу Милошу или Кнезу Милану Обреновићу II — и с обзиром на то где је нађен, вероватније је да је припадао овом последњем.⁶⁸⁾

1904 год. епископ шабачки се обраћа министру просвете и извештава га да су у манастиру Чокешини биле сачуване неке старине које су због непажње и неразумевања доста оштећене, те их је стога пренео у благодатно подручног духовног суда. У даљем тексту се наводи које су то старине: „...1. Велики дрвени крст који је веома лепо изрезао Хаџи Рувим 1799 године; 2. Застава браће Недића са мотком и бакреним позлаћеним крстом из 1804 год.; 3. Сабља без корица (каније) архимандрита Константина суе ременика Хаџи Рувимова и борца у Првом устанку; 4. Цепни сат истог Хаџи Константина; 5. Сатњик и чаша Господара Јеврема Обреновића са монограмом и годином.“ Епископ своје писмо завршава следећим речима: „... Ми мислимо да све ове старине као историјске споменике треба чувати у Народном музеју где се могу најдуже очувати нашем потомству...“⁶⁹⁾ Из даље преписке око ових старина, док нису коначно приспеле у Народни музеј сазнајемо нешто више о предметима Господара Јеврема „... којима се служио када је у манастир долазио...“⁷⁰⁾ и најзад: „... духовни суд Вам накнадно шаље, поштом крст са заставе браће Недића, која Вам је раније послата, као старина која је чувана у манастиру Чокешини. .“⁷¹⁾ О томе на који је начин застава доспела у манастир Чокешину постоји обавештење у „Српским Новинама“ од 1890 год.⁷²⁾ о чему је већ писано.⁷³⁾ 1904 год. Народни музеј по други пут добија предмете из заоставштине Обреновића, као што сазнајемо из „Политике“, а који су се већ раније налазили у Народном музеју. Наиме, ради се о овоме — као што смо раније изнели, у два маха се јављају Обреновићи као издашни дародавци музеја и то 1881 године.⁷⁴⁾ Тада је музеј добио преко стотину предмета историјске и уметничке вредности. Касније, по угледу на остале европске дворове и Обреновићи су желели да оснују свој породични музеј, што су и учинили. Из докумената Народних музеја сазнајемо да је двор 1896 год. за оснивање свога музеја тражио од Народних музеја све предмете из породице Обреновића. У годишњем извештају чувара Нар. музеја за 1896 год. стоји да је музеј уступањем своје целе збирке одела и других ствари које су некад биле Кнеза Милоша, Кнеза Михајла и других чланова, а са пристанком министра просвете, допринео оснивању породичног музеја при Краљевском

67) НМА бр. 76 од 18 април. 1903 год.; није у овом музеју.

68) НМА бр. 121 5 јула 1903 год.; МСУ инв. I бр. 67.

69) НМА бр. 80 од 14 април. 1904 год.; крст се налази у Нар. музеју, застава браће Недића — МСУ инв. I бр. 583, остали предмети нису у овом музеју.

70) НМА бр. 122 од 25 маја 1904 год.

71) НМА бр. 230 од 4 дец. 1904 год.; нестало је за време I св. рата.

72) Срп. Нов. бр. 26 од 2 фебр. 1890 год.;

73) Дневни лист од 26 маја и 29 маја 1901 год.; М. Вукићевић, н. д., 72—73; Б. Петровић, н. д. 145—146; М. Коларић, н. д. 66.

74) Види нап. 24 и 25.

двору.⁷⁵⁾ За управника музеја био је постављен Др. Ђока Јовановић.⁷⁶⁾ Предмети су се налазили у дворском музеју све до 1904 год. када их је бивша краљица Наталија, по династичкој промени, наново поклонила Народном музеју⁷⁷⁾ додуше не све, јер као што ћемо касније видети, предмети из заоставштине Обреновића су у неколико махова предавани Народном музеју. 1904 год. музеј је добио оригинални лик Милоја Ђака, за који је дао две на платну израђене копије.⁷⁸⁾ 1905 год. Милица, удова Александра Лазаревића следује примеру свога покојног мужа и поклања печат Луке Лазаревића са натписом „Командант шабачки Лука Лазаревић“⁷⁹⁾; даље је музеј добио пиштољ и делове напрсних фешеклија војводе Живка Шљивића.⁸⁰⁾

1906 год. Источ. прав. срп. цркв. земунска општина донела је одлуку да поклони Народном музеју слике: „...1. Сliku архиепископа митрополита карловачког Стевана Стратимировића рађену 1834 г. у Н. Саду од познатог срп. сликара Димитрија Аврамовића, по свој прилици рађену по живом Стратимировићу у природној величини. 2. Лик земунског проте Михајла Пејића (рођ. 1750+1811) рађеног по Арси Теодоровићу, јер има у кући Игњата Васиљевића ликова из тога доба рађени од истог сликара... Слика ће бити урађена пре 1811 дакле између 1800 и 1810 а у природној величини. Да је то лик проте Мих. Пејића сведочи натпис испод руке протине из кога се види да је прота 1750 рођен...“⁸¹⁾ Пошто Народни музеј није имао места за излагање ових слика, још 1906 су се слике налазиле у земунској општини. Музеј их ни касније није добио.⁸²⁾ Исте године професор Радомир Илић извештава чувара Нар. музеја да је у Цветкама нашао добош Јове Курсуле. Истовремено јавља и о налазу гвозденог ланца са карикама за отварање, којим су Турци окивали робље.⁸³⁾ Из акта који је чувар Нар. музеја упутио министру просвете, сазнајемо о томе колику је важност Милоје Васић — тадашњи чувар музеја, придавао овоме налазу, чим је предлагао да се ланац путем власти одузме од налазача и преда Народном музеју. Он наглашава како музеј у својој збирци још нема таквога предмета а да је он „у многим погледу интересантан и важан“ и претпоставља да је служио Турцима за давање раје у Морави.⁸⁴⁾

Следећих година прибављање историјских предмета опада. Изгледа да розлог томе треба потражити у оријентацији новог чувара Нар. музеја — Милоја Васића ка археологији и у вези с тим у ангажовању већине средстава за археолошка истраживања односно ископавања, насупрот схватањима Ј. Шафарика и М. Валтровића, ранијих чувара Нар. музеја, који су првенство давали историјским предметима. Осим тога, јавља се све веће интересовање за чисто уметничка дела — нарочито после 1904 год. када је одржана I југословенска изложба и када је први пут изражена

75) Годишњак СКА X, 1896 год. 184. Да ли су том приликом узети сви предмети из породице Обреновића, не може се утврдити.

76) НМА бр. 38 од 1896 год.; исто бр. 54.

77) Политика бр. 303 од 14 нов. 1904 год.

78) Годишњак СКА XVIII, 1904, 226 — налази се у Нар. музеју инв. бр. 584.

79) НМ инв. бр. 469; С Шаkota, н. д. 108; МСУ инв. I бр. 524.

80) НМА бр. 31 од 1906 год.; није у овом музеју.

81) Исто, бр. 52 од 6 марта 1906 год.

82) Портрет Пејића се налази у Нар. музеју у Земуну, портрет митрополита Ст. Стратимировића у Галерији Матице српске у Новом Саду инв. бр. 111.

83) НМА бр. 166 од 23 јуна 1906 год.

84) ДАВ Мин. просв. ф—26, р—23 од 1906 год.; ланац је касније предат Етногр. музеју у чијем је власништву и данас. Изложен је у овоме музеју.

мисао о стварању југословенске галерије откупом савремених уметничких дела југословенских уметника.⁸⁵⁾

1910 год. Министарство финансија предаје музеју на чување накит из породице Обреновића као државне драгоцености.⁸⁶⁾ 1911 год. син Тасе Ивановића Арачлије уступа музеју лепу колекцију Тасиних предмета: један портрет Тасе Арачлије, сребрне токе, четири таламбаса, сребрни накит за коња, долама сребром вежена са златним звездицама на прсима, — затим оружје: три дуге пушке, два гарабиља, три пара пиштоља, две ловачке пушке, две сребрне паласке — фишеклије и једну сребром оковану сабљу са кајасом. Нажалост у власништву Музеја првог српског устанка су само две пушке и долама, преузети од Нар. музеја, док остали предмети нису сачувани.⁸⁷⁾ 1911 год. музеј је добио и бријач поп Луке Лазаревића — поклон потомака поп Лукиних.⁸⁸⁾

Још један од разлога ређе набавке историјских предмета је и тражење веродостојних доказа о аутентичности предмета — традиција, која је и данас у већини случајева једини податак, није више сматрана као довољан доказ. Стога у документима наилазимо и на овакве случајеве: Аксентије Катић из Ниша, нуди пушку Јанка Катића музеју,⁸⁹⁾ међутим, чувар Нар. музеја одговара, да пошто нема доказа о томе, није у могућности да пушку уврсти у своју историјску збирку.⁹⁰⁾ 1912 год. удова Др. Ђоке Јовановића нуди збирку оружја на откуп музеју.⁹¹⁾ С обзиром да је много раније нуђена збирка истог Др. Јовановића, али да том приликом није дошло до откупа,⁹²⁾ претпостављамо да се ради о истој збирци, уколико нису у току времена били продати извесни комади. Да ли је дошло до откупа, за сада не можемо утврдити, јер још није дефинитивно сређена архива Народног музеја, те стога нису млађа годишта приступачна систематском истраживању. И 1912 године наилазимо на пример сумњичавости чувара Нар. музеја у погледу аутентичности предмета: неки Михајло Димитријевић из Азање шаље отисак печата Вујице Вулићевића Нар. музеју⁹³⁾ — у своме одговору, чувар музеја тражи да му се пошаље сам печат. Са данашњег становишта и отисци претстављају драгоцене податке у случајевима када печати нису сачувани јер нажалост многи печати из тога времена су пропали.

Овим би били исцрпени подаци о сакупљању историјских предмета до I светског рата. На почетку рата музеј је делимично страдао од бомбардовања а делимично је развучен од непријатеља. 1915 год. преостали предмети су пренети у Косовску Митровицу, где су били склоњени за извесно време. Међутим, још 1917 год. непријатељ је музејске предмете вратио у Београд и изложио их у згради Мин. привреде (Ул. Милоша Великог бр. 6) Приликом свога повлачења, непријатељ је још једном опљачкао Нар. музеј и изванредан број предмета однео собом. После ових бурних, ратних година у којима су збирке Нар. музеја знатно умањене, музеј поново отпочиње са радом 1919 године и о своме раду доноси план.⁹⁴⁾ У току од неколико година

85) НМА бр. 178 од 1904 год.

86) МСУ инв. I бр. 45—66 и 68.

87) Годишњ. СКА XXV 1911, 257 и 282; портрет се налази у Нар. музеју инв. бр. 1175; у овоме музеју је долама — МСУ инв. I бр. 294 и две пушке — МСУ инв. I бр. 249 и 255.

88) Исто, XXV, 1911, 282; није у овом музеју.

89) НМ Дел. протокол бр. 123 од 1912 год.; види нап. бр. 114.

90) Исто.

91) НМ Дел. прот. бр. 77 од 1912 год.

92) М. Коларић, У потрази за изгубљеним реликвијама, Зборник Муз. I срп. уст. II, 1960, 153—156.

93) НМ Дел. прот. бр. 158 од 1912 год.

94) Годишњак СКА XXVIII, 1914—1919 год. 205—208.

музеј је успео да среди своје прилике, да добије просторије у згради Милоша Великог 58, и 1923 године буде отворен широј публици.⁹⁵⁾

Од свршетка рата па до отварања, музеј је интезивно радио на прикупљању предмета као и на томе да се предмети однеги од непријатеља вића од Дирекције плена и то углавном посуђе.⁹⁶⁾ Те исте године Никола Зега одређен је да врати музејске предмете из иностранства (углавном из Пеште), што је успешно и обавио. Као најважније од ових предмета навешћемо 37 застава из Првог и Другог устанка, као и два топа из Карађорђевог времена.⁹⁷⁾ И 1921 год. музеј прима од Дирекције плена заоставштину породице Обреновића, чиме се знатно увећава историјска збирка.⁹⁸⁾ 1923 године музеј купује портрет Милосава Ресавца — рад Уроша Кнежевића.⁹⁹⁾ У вези отварања музеја 1923 године, Никола Зега је објавио чланак у „Просветном Гласнику“¹⁰⁰⁾ у коме је укратко изнео историјат рада музеја од свога оснивања до дана отварања. За нас су занимљиви пасуси који се односе на распоред изложених предмета, као и на списак несталих предмета за време рата. И поред тога што су извесни предмети враћени, као што је речено, ипак је приличан број важних историјских старина заувек нестао. У годишњем извештају чувара музеја, штампаном у Годишњаку СКА¹⁰¹⁾, подаци су нешто опширнији, нарочито о несталим предметима, те се као најважнији наводе: „јатаган, два пиштоља и фишеклија Карађорђева, два пиштоља и јатаган Попа Луке, исто толико Хајдук Вељка, кичошки јатаган у богато извесним корицама и алмандинима, Стеве Книћанина, златан пехар, поклон бана Јелачића “своме ратном другу, народном ђенералу, Стеви Книћанину“, сребрне кубурлије војводе Мићића.“ Овај посао је био тек делимично уређен, стога списак није био комплетан. Тек 1929 године извршена је идентификација музејских предмета према старом инвентару, израђен је списак враћених предмета из Пеште и списак несталих предмета за време рата.¹⁰²⁾ У међувремену музеј је 1924 год. откупио портрет Јефрема Обреновића — рад сликара Бакаловића;¹⁰³⁾ 1926 Уметничко Одељење уступило је музеју велики број објеката из заоставштине Обреновића, који нису били тада пренети у музеј, јер није било довољно места.¹⁰⁴⁾ 1928 године музеју поклањају заставу Антонија Ристића-Пљачића — Карађорђевог зета, Милица, удова ген. Петра Мишића и Зорка, супруга ген. Д. Миленковића;¹⁰⁵⁾ 1929 год. Д. В. Борисављевић, трговац из Нове Вароши, поклонио је музеју предмете које су његови предци добили од Карађорђа — подаци према породичној традицији. Предмети су следећи: Карађорђева кабаница тамно плаве боје, јатаган белокорац са коралима, пиштољ сребрњак, бодеж са канијом, две фишеклије, једна фишек-

95) Исто XXXII, 1923 год. (Извештај Народног музеја).

96) Исто XXIX, 1920, 143; извештај предмета се налази у овоме музеју

97) Н. Зега, Народни музеј у Београду, Просв. гласник XL, бр. 7 и 8 депониран.

1923 год. 517.

98) Годишњак СКА XXX, 1921 год. 239—240.

99) Исто XXXII, 1923 год. 288; налази се у Нар. музеју инв. бр. 553, купљен је од Николе Зеге.

100) Види нап. 97.

101) Види нап. 95.

102) Годишњак СКА XXXVIII, 1929 год. 244—245.

103) Исто XXXIII, 1924 год. 185; налази се у Нар. музеју инв. бр. 773.

104) Исто, XXXV, 1926 год. 295.

105) НМ инв. бр. 1324; МСУ инв. I бр. 580.

лија и мазалица.¹⁰⁶) 1933 године удова М. Веснића поклонила је бакрорезну слику Карађорђа по Урошу Кнежевићу. “ Ове године у музеју је постављена репрезентативна соба са Карађорђевим предметима и галеријом слика у вези устанка.¹⁰⁷)

1935 год. музеј доживљава знатне промене; — извршено је спајање Музеја савремене уметности и Историјско-уметничког музеја у Музеј Кнеза Павла¹⁰⁸) и том приликом музеј добија од принца Павла Карађорђевог прстен-печат и Карађорђевог мараму са везаним чвором, која је имала да послужи као знак о Карађорђевој повратку из Русије, уочи трагичне погибије у Радовањском лугу — уколико се може веровати овој предању.¹⁰⁹) Те исте године велики број предмета — оружја и заставе предао је Војном музеју по одлуци Министарства просвете, и од тог датума улогу сакупљача историјских предмета углавном преузима Војни музеј. Тако је Војни музеј 1935 године преузео заставе из устанка од Војно-техничког слагалишта у Крагујевцу. Од ових застава једна је изложена у овој музеју, као „Војводска“¹¹⁰) Од предмета преузетих од Народног музеја, ове музеју су уступљене још две заставе: једна регуларне војске и Карађорђево лична застави из 1804 године,¹¹¹) све предмети од највећег значаја за историјски музеј. 1939 год. Војни музеј је добио из Бечког Војног музеја два топа, од којих је један хаубица, ливен у Београду за време Карађорђа;¹¹²) 1940 је откупљена сабља Стојана Чупића „Змаја од Ноћаја“ од Милићевић Борислава из села Влатинце, срез Зворнички.¹¹³) 1946 год. откупљено је оружје Јанка Катића од Аксентија Катића, пензионера из Петровца на Млави; од тога оружја у овој музеју је изложен: пиштољ, пушка, јатаган и фишеклија.¹¹⁴) Претпостављамо да се овде ради о истом оружју које је још 1912 године нудио Аксентије Катић, а које тада није било откупљено, или да је понуда из исте породице. 1953 године. Војни музеј је откупио оружје Хајдук Вељка од Божане Спасојевић из Београда. Од овога фонда у овој музеју је изложено: 2 пиштоља, пушка и јатаган.¹¹⁵)

Пред прославу стопедесетогодишњице Првог српског устанка, набављени су извесни предмети преко Завода за заштиту споменика културе НР Србије, који су затим остали у власништву овога Музеја. Најзначајнији

106) Годишњак СКА XXXVIII, 1929 год. 246.; кабанџица — МСУ инв. I бр. 604; јатаган — МСУ инв. I бр. 563, пиштољ — МСУ инв. I бр. 564, бодеж са кацијом — МСУ инв. I бр. 542, фишеклија — МСУ инв. I бр. 543, мала фишеклија која је служила као мазалица — МСУ инв. I бр. 566.

107) Исто, XLII, 1933 год. 264.; неке од ових слика се налазе у овој музеју — види нап. 6.

108) Исто, XLIV, 1935 год. 93.

109) НМ инв. бр. 1622 и 1646; МСУ инв. I бр. 562 и 567.

110) ВМ инв. I за 1935/36 год. бр. 317/1; ВМ инв. истор. пред. за 1936/41 год. бр. 18/15; МСУ инв. I бр. 631.

111) ВМ инв. бр. 218/114 — у инвентару ВМ нема других података осим да је добијена од Нар. музеја 1935 год.; МСУ инв. I бр. 630; ВМ инв. бр. 218/115 — такође је преузета од Нар. музеја; МСУ инв. I бр. 629.

112) ВМ књига поклона из 1937 год. на страни 63 (без пагинације); МСУ инв. I бр. 618.

113) ВМ инв. II за 1935/36 год. 320/5; МСУ инв. I бр. 613.

114) ВМ инв. бр. 100/1 — пушка (МСУ инв. I бр. 608), јатаган — ВМ инв. бр. 61/7 (МСУ инв. I бр. 610), фишеклија — ВМ инв. бр. 61/8 (МСУ инв. I бр. 611), пиштољ — ВМ инв. бр. 120/1 (МСУ инв. I бр. 609) и појас са кифан-кама без броја.

115) МВ инв. бр. 152/475 — пушка (МСУ инв. I бр. 614), пиштољ — ВМ инв. бр. 126/102 (МСУ инв. I бр. 615), пиштољ — ВМ инв. бр. 126/103 (МСУ инв. I бр. 616), јатаган белосапац — ВМ инв. бр. 254/86 (МСУ инв. I бр. 617),

су свакако: медаља са дипломом Поп Луке Лазаревића, печат и сребрни крстић са ланцем такође Поп Луке (од Мише Лазаревића, праунука Поп Лукиног);¹¹⁶⁾ портрет Проте Матије Ненадовића можда рад Јоханеса Беса;¹¹⁷⁾ слика „Карађорђева тополивница“ — рад Косте Милићевића;¹¹⁸⁾ портрет Николе из Зеока — вероватно рад Уроша Кнежевића;¹¹⁹⁾ дрвени крст над којим су се устаници заклели на верност Карађорђу приликом његовога избора за народног вођу. Крст је поклонио Драгиша Јокић — потомак Петра Јокића, Карађорђевог буљубаше — а податак је из породичне традиције.¹²⁰⁾ Од Етнографског музеја у Београду узет је на излагачке јелек сердара Мићића, који је 1953 године откупљен од Зорке Стаменковић — потомка сердара Мићића по женској линији.¹²¹⁾ Том приликом је набављена и застава Хаџи-Мелентијева, као и његова ратна каса, које су власништво манастира Раче;¹²²⁾ и на крају предмети из заоставштине Павла Цукића: две узентије, крива сабља са канијом, оглав, силав, и синија — власништво Крагујевачког музеја.¹²³⁾

Осим ових предмета за које смо могли утврдити када су и од кога набављани, у Музеју првог српског устанка се налази још приличан број експоната од великог значаја за историјску збирку, који су преузети од Народног музеја, али за које не постоје сви подаци или нема никаквих података о томе када су и како набављени. Имајући у виду историјат настанка ове збирке, као и рат када су музејски предмети или страдали, да би касније извршен број био повраћен, а нарочито 1929 годину, када је извршена идентификација предмета према старом инвентару, претпостављамо да су ти предмети углавном раније набављени, али су на неки начин били затурени подаци о њиховој набавци, или нису сви подаци редовно уношени у инвентар. Од тих предмета најзначајнији су: Карађорђева застава¹²⁴⁾ — за коју у инвентару стоји да је набављена од Минис. спољних послова; застава регуларне војске;¹²⁵⁾ посмртна маска Кнеза Милоша;¹²⁶⁾ добош Митрополита Мелентија са Љубића;¹²⁷⁾ печат магистрата поречког;¹²⁸⁾ печат Стојана Чупића са натписом „Стојан Чупић, Мачве тисјашчник“;¹²⁹⁾ пиштољ са натписом „М. Радич“ који је купљен од Илије Костића свакако пре I свет. рата, јер у примедби инвентара стоји да је био пар пиштоља и да је један од њих нестало за време I светског рата;¹³⁰⁾ пиштољ са монограмом Л. Л. — Луке Лазаревића који је Лука Лазаревић поклонио Јанићију Ђурићу на Мишару. Пиштољ је купљен од Стеве Ђурића;¹³¹⁾ два пиштоља Милете Радојковића;¹³²⁾ пушка Алексе

116) Медаља са дипломом — МСУ инв. I бр. 675, печат — МСУ инв. I бр. 681 сребрни крстић са ланцем је нестало са изложбе.

117) МСУ инв. I бр. 677.

118) МСУ инв. I бр. 674.

119) МСУ инв. I бр. 680.

120) МСУ инв. I бр. 635.

121) ЕМ инв. бр. 20049.

122) Без инв. броја.

123) Крагујевачки музеј инв. бр. 813 — узентије, бр. 141 — сабља, бр. 143 — оглав, бр. 142 — силав и бр. 812 — синија.

124) МСУ инв. I бр. 571.

125) Исто бр. 573.

126) Исто бр. 433.

127) Исто бр. 115; у Годишњаку СКА XXXII, 1923 год. помиње се да је био изложен, према томе набављен је пре 1923 год.

128) МСУ инв. I бр. 522.

129) Исто бр. 512.

130) Исто бр. 108.

131) Исто бр. 100.

132) Исто бр. 107.

Ненадовића;¹³³) пушка са угравираним натписом „Петра Алекс. Ненадовића“;¹³⁴) Карађорђевог нож;¹³⁵) собна капа Милоша Обреновића — поклон Константиновићке из Трста;¹³⁶) печат магистрата београдског са натписом „печат магистрата белиградског 1807“¹³⁷) мањи топ изливен у Београду 1811 год. са натписом „За владенија Георгија Петровића I: го Верховнаго Вожда Србска народа 1811 года слит Белграду.“¹³⁸) У Музеју првог српског устанка изложен је и један тозлук (доколеница) као Хајдук Вељков¹³⁹) од љубичасте кадифе украшен везом од срме. У инвентару Нар. музеја нема података о томе када је и од кога набављен. У „Кнежевини Србији“ од М. Ђ. Милићевића на страни 899 стоји да су тозлуци Хајдук Вељка нађени у његовом гробу код Неготинске цркве и да су још 1854 год. смештени у Нар. музеју, међутим по његовом опису, тозлуци су били црвене боје. Да ли је грешка у Милићевићевом опису тозлука, зато што их он није видео већ описао према причању других, или су касније приликом идентификације предмета замењени другим (остао је само један) данас је тешко рећи. У сваком случају је необично да тозлук носи стари инвентарски број Нар. музеја којим су били обележени предмети из заоставштине Обреновића и то искључиво — сем овог једног тозлука, који се приписује Хајдук Вељку! Пратећи текстове цитираних докумената односно податке из истих, стичемо прилично јасну слику о разним путевима и начинима прикупљања историјских предмета — односно о формирању историјске збирке о Првом и Другом српском устанку. И тако, кроз цео 19 век, почевши од 1844 год. — познавајући прилике пуне политичких и династичких трзавица и преврата, које су као што смо видели, утицале и на набавку историјских предмета, сазнајемо колико је времена морало да прође да би се искристалисала извесна схватања, у почетку блиска само појединцима, да би се осетиле одређене вредности и поставили критерији, најзад, да би се кренуло у корак са осталим европским народима.

Било да се радило о доброј вољи појединаца — о поклонима, или о заради комисионара и трговаца, било о материјалној оскудици појединих породица — потомака учесника у ослободилачким ратовима, које су уз материјалну накнаду уступале породичне реликвије музеју, или чак и интервенције власти — можемо бити задовољни да су историјски предмети из устанка ипак у лепом броју сачувани, те је било и могуће основати овај музеј, који и даље прикупља преостале сачуване предмете из периода устанка.

Љиљана СИМИЋ-КОНСТАНТИНОВИЋ

133) Исто бр. 257.

134) Исто бр. 592.

135) Нестао је за време изложбе.

136) МСУ инв. I бр. 594.

137) Исто бр. 69.

138) Исто бр. 682.

139) Исто бр. 605.